

Vahobjon Rustamov

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Madaniyat va san'at menejmenti"
kafedrasi dotsenti
E-mail: vahobrustamov816@gmail.com

MADANIY TADBIRLAR TURLARI VA ULARNI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada madaniy tadbirlarning turlari va ularning tashkil etishda e'tibor qaratish lozim bo'lgan jihatlar haqida so'z boradi. Mustaqillik yillarida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, qo'lga kiritilayotgan yutuqlar hamda ulkan bunyodkorlik ishlari haqidagi hujjatli filmlar, muzeylar, madaniyat va san'at maskanlariga, teatr, konsertlar, tomoshagohlarga, ziyoratgohlarga, madaniyat va istirohat bog'larida o'tkaziladigan ko'rgazmalar ilmiy, texnikaviy, tibbiy, badiiy kabi ko'plab yo'nalishlar haqida fikr yuritilgan.*

***Kalit so'zlar:** madaniy tadbir, madaniy-ommaviy tadbir, konsert, davra suhbat, ko'rik-tanlov, badiiy sport tomoshalari, lektoriy, viktorina, rejissura.*

TYPES OF CULTURAL EVENTS AND THE SPECIFIC FEATURES OF THEIR ORGANIZATION

***Abstract.** This article examines the various types of cultural events and the key aspects that should be considered in their organization. It discusses documentary films reflecting the large-scale reforms implemented in the country during the years of independence, the achievements attained, and extensive construction and development initiatives. The study also addresses exhibitions organized in museums, cultural and artistic institutions, theatres, concert halls, performance venues, pilgrimage sites, and culture and recreation parks. Furthermore, attention is given to events conducted in diverse fields such as scientific, technical, medical, and artistic domains.*

Keywords: *cultural event, cultural and mass event, concert, roundtable discussion, review and competition, artistic and sports performances, lecture series, quiz, directing.*

Mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda madaniy tadbirlarning o'zni benihoya kattadir. Bu jarayonda mazkur islohotlar maqsadi va mohiyatini xalq ommasiga yetkazish, tushuntirishda tadbirlarning u yoki bu shaklidan foydalaniladi.

Madaniy tadbir o'zi nima? Tadbir – biron-bir ishni maqsadli amalga oshirish, ro'yobga chiqarish vositasi – shuning uchun puxta o'ylab tuzilgan, ishlab chiqilgan amaliy choralar majmuidir [1, 12-b]. Shuningdek har bir tadbirni o'tkazishda aniq vazifalarni belgilab olgan holda uning tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

Tadbirlarni o'ziga xos yondashuvlar asosida tashkil etilishi – tadbirlarni ta'sirchanligini oshirishga katta yordam beradi. Masalan, ba'zi tadbirlar uchun rejissyor yoki tadbir tashkilotchisi uchun ssenariy yozish, repetitsiyalar o'tkazish talab qilinmaydi. Ammo, juda ko'p holatlarda tadbirlarni tashkil etish uchun repetitsiyalarni o'tkazish zarur bo'ladi.

Madaniy tadbirlar turlari to'g'risida gap borganda, ma'lum ssenariy asosida o'tkaziladigan barcha tadbirlar majmuini – madaniy tadbirlar deb ta'riflash mumkin. Turli janrlardagi konsertlar, davra suhbatlari, uchrashuvlar, mavzuli kechalar, viktorina, ko'rik-tanlovlar, debat, badiiy-sport tomoshalari, bayramlar va boshqalar madaniy tadbirlarning u yoki bu shakllarda tashkil etilishidir. Madaniy tadbirlarni tashkil etishda ularning turlaridan kelib chiqqan holda yondashilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Masalan, davra suhbatini olaylik. **Davra suhbat**i, rasmiy bo'lmagan holatda, kichik auditoriyalarda, ma'lum bir mavzu atrofida suhbat tariqasida tashkil etiladi. Shunga ko'ra madaniy tadbirning bu turida katta tayyorgarlik ko'rishga unchalik ham hojat bo'lmaydi. Sababi, bunda bir yoki ikki kishi asosan, o'sha mavzu bo'yicha qisqacha ma'lumot beradi (yoki ma'ruza qilishi ham mumkin) va undan

keyin savol-javob tariqasida fikrlar almashinib, birgalikda xulosalar chiqariladi. Masalan, jinoyatchilikka qarshi kurash mavzusi bo'yicha o'tkaziladigan davra suhbatiga o'sha soha bo'yicha mutaxassislar va yoshlar taklif etiladi. Bunda tashkiliy yoki ijodiy ishlarga katta mehnat sarf qilinmasligi ham mumkin. Ya'ni rassom chaqirib sahna bezagi, rejissyor taklif qilib dastur ketma-ketligini va boshqa ishlarni amalga oshirish shart emas. Buni har qanday sharoitda, hattoki oddiy sharoitda (kichik auditoriyalarda) ham o'tkazib yuborish mumkin. Lekin tadbirga badiiy va ijodiy jihatdan yondashish tadbirning salmog'ini oshiradi. Masalan, o'sha hududga tegishli bo'lgan madaniyat va madaniyat markazlarida tashkil etilgan havaskorlik kollektivlari ishtirokida shu mavzuga mos repertuarlardan kiritilsa, tadbirning ta'sirchanligi yanada oshadi.

Davra suhbatlarida ma'ruzalar o'qish asnosida ham tadbirlar tashkil qilinishi mumkin. Turli mavzularda tashkil etiladigan ma'ruza va suhbatlar komil insonni shakllantirishda katta samara beradi. Ilmiy ma'ruzalar ko'pincha ma'lum mavzuni ilmiy ravishda yoritishga qaratilgan bo'lib, aniq auditoriyani qamrab oladi. Ma'ruza va suhbatlar insonlarni ilmiy qilishga yo'naltirilgan bo'lib, ularni umumiy bilimlari doirasini kengaytirishga xizmat qiladi. Og'zaki, davra suhbatlari ham insonlarni bir-biri bilan yaqinlashtiradi, ularni hamjihatlikka undaydi. Ayniqsa, yoshlar bilan o'tkaziladigan og'zaki suhbatlar katta samara beradi. Suhbat o'tkazayotgan ma'ruzachi o'z tinglovchilari bilan uzluksiz bog'lanib, yaqin munosabatda bo'ladi. Tinglovchilarning yoshlari va qiziqishlariga qarab, dolzarb masalalarni muhokama qilishda ularni ham bevosita jalb etadi. Ma'ruzachi o'zi bayon etayotgan mavzuni ta'sirchan va tushunarli bo'lishi uchun harakat qiladi. Tarbiyaviy, ilmiy, ma'naviy-ma'rifiy, huquqiy, tibbiy, ekologiya kabi yo'nalishlar bo'yicha suhbat, savol-javoblar insonlarning dunyoqarashi va turli sohalar bo'yicha bilimlarini oshirishda o'z mahsulini bermay qolmaydi. Undan tashqari, muhim muammolarni hal qilishda, to'g'ri qaror qabul qilishlarida ham ma'ruza va davra suhbatlarining roli kattadir.

Madaniy tadbirlarning juda ko'p qo'llaniladigan turlaridan biri konsertlardir. **“Konsert” tushunchasi** lotinchadan “o'zishaman” degan ma'noni anglatadi.

Konsertlar o'z tuzilishiga qarab turlicha bo'ladi. Yakkaxon (solo) konsert, guruhlar, gala konsert va h.k. U.Qoraboyev o'zining "Badiiy ommaviy tadbirlar" kitobida konsertlarni 3 turini, ya'ni oddiy (filarmonik) konsert, teatrlashtirilgan konsert hamda ma'lum bir mavzu asosida o'tkaziladigan konsertlarini ko'rsatib o'tadi.

Oddiy filarmonik konsertda boshlovchi tomonidan konsert dasturi e'lon qilib boriladi. Kuy-qo'shiqlar bir-biriga mavzu jihatidan turlicha, bir-biriga bog'lanmagan bo'lishi mumkin. Konsertning bu turi insonlarni dam olish, hordig'ini chiqarish, bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishda ko'p qo'llaniladi.

Teatrlashtirilgan konsertlar esa murakkab ijodiy va tashkiliy jarayonlarni talab qiladigan turlaridan hisoblanadi. Bunda konsert ma'lum bir g'oya, mazmun va voqeaning qizil chizig'iga joylashtiriladi. Hamma kuy-qo'shiqlar ham bunday tadbirlar uchun mos kelavermaydi. Teatrlashtirilgan konsertlarning o'ziga xosligi shundaki, bunda dastur teatr dramaturgiyasi qonuniyatlariga asoslangan holda tashkil etilishi lozim bo'ladi.

Konsertlarni tashkil etish uchun rejissyor kerakmi, degan savolga ustoz rejissyor Baxtiyor Sayfullayevning "Har bir nomer uchun rejissyor kerak" [2, 49-b], degan so'zlari aniq javob bo'la oladi.

Ma'lum bir mavzu asosida o'tkaziladigan konsertlarini tashkil etishda alohida shu tadbirga xos ijodiy yondashuv talab etiladi. Bunda dastur aniq mavzu asosiga quriladi. Masalan, 8-Mart Xalqaro-xotin qizlar bayramida ko'proq onalar, qizlar, ayollarni ulug'lashga qaratilgan kuy-qo'shiqlar, Mustaqillik bayramlarida Vatan, Ona yurtni madh etuvchi kuy-qo'shiqlarda iborat bo'lgan repertuarlardan foydalaniladi. Ammo, bu tadbirni faqat bitta mavzu atrofida yuritish kerak desak, tomoshabin, tinglovchini zeriktirib qo'yishimiz mumkin. Asosiy mavzu chizig'i saqlanib qolib, uning atrofida turli, rang-barang repertuarlardan foydalanish ham mumkin.

Qayd etish lozimki, ko'pgina tadbirlarda shu hududda tuzilgan, o'sha joydagi to'y-tomoshalarda xizmat qilib yurgan ansambllar taklif qilinib, konsert dasturlarida ishtirok etadilar. To'y boshqa, madaniy tadbirlarni tashkil etish o'ziga xos

boshqacha yondashuvni talab etadi. Shuning uchun ham konsert dasturini tayyorlaganda uning tarbiyaviy jihatlarini hisobga olish zarurdir.

Konsertlar, spektakllar va muzeylarga tashriflar buyurish ham madaniy-ma'rifiy ishlarning uzviy qismi sifatida qaralishi maqsadga muvofiqdir.

Avvallari madaniy tadbirlar orasida eng ko'p qo'llaniladigan shakllardan biri mavzuli kechalar hisoblangan. Hozirgi kunda bunday tadbir mavzuli kecha deyilmasdan, ma'lum mavzu asosida tashkil etilgan tadbirlar deb kelinmoqda.

Tadbirlarning yana turlaridan biri **debat** – ikki tomonlarning dolzarb mavzular bo'yicha oshkora fikr almashinuvi asosida maxsus tashkillashtiriladigan tadbir shakli. Bunda ishtirokchilar o'zlarining haq ekanliklarini bir-birlariga emas, balki uchinchi tomonga tushuntirishlari va isbotlashlari nazarda tutiladi.

Debatlarni aniq bir mavzu atrofidagi ikki yoki undan ortiq insonlar yoki guruhlar o'rtasidagi ochiq tortishuvlar, fikr, mulohazalar, bahs-munozaralar asnosida tashkil etilishiga qaramay uning ahamiyatli jihatlari kengdir. Insonlar (tinglovchi, tomoshabin) muammolarni o'rtada fikr almashinayotgan, bahs-munozara yuritayotganlarning fikrlarini tahlil qilish asosida ko'p narsalarni eslab qoladilar.

Debatning davra suhbatidan farqi shundaki, davra suhbatida asosan bitta yoki ikkita ma'ruzachi yoki shu mavzu bo'yicha fikrlarni rivojlantiruvchi bo'lsa, xulosa chiqarish tinglovchi (yoki tomoshabin)ning o'zlariga qoldiriladi. Debatda aynan shu masala, o'zi ilgari surayotgan g'oyani uchinchi tomonga (tomoshabin, tinglovchi va h.k) tushuntirib, isbotlab berishi talab etiladi. Ishtirokchining mavzuni aniq tushuntirib berishi va isbotlash uchun esa ana shu mavzuga tegishli bo'lgan barcha savollarga tayyor turishi kerak bo'ladi.

Masalan, sahna san'ati bo'yicha o'tkaziladigan debatlarida sahnalashtirishga oid tushunchalarning xilma-xilligi, o'xshash tomonlari, bir rejissyorning fikriga ikkinchisining qo'shilmasligi yoki aksincha uni qo'llab-quvvatlashi, sahnalashtirilayotgan asarlardagi kamchiliklar, yutuqlar haqida fikr almashinish asnosida tashkil etiladi. Ikkita guruh (bular san'atkorlar va tanqidchilar,

haydovchilar va DAN xodimlari va h.k) o'rtasidagi aniq mavzu atrofidagi bahs-munozarani boshlovchi boshqarib turishi mumkin. Debatlar tadbirlarning eng sinalgan turlaridan bo'lib, ko'proq savol-javob shaklida tashkil etiladi. Madaniy tadbirlarning bu ko'rinishini ko'proq televideniya kuzatish mumkin. Boshlovchi bir mavzu bo'yicha o'rta fikrni tashlaydi. Ishtirokchilar esa mavzu bo'yicha o'z fikr mulohazalarini bildiradilar. Shuni unutmaslik kerakki, barcha tadbirlar nihoyasida xulosa chiqarish lozim. Debatlarda ham mavzu bo'yicha oxirgi so'zni xulosa sifatida berish kerak bo'ladi. Xorij TVlarida bu ko'proq siyosiy tus olganligi bilan ajralib turadi. Unda hukumat nomidan ishtirok etayotgan shaxsga turli savollar beriladi.

Aslida, debatlar ilmiy mazmun kasb etsagina ko'proq samara beradi, ta'siri katta bo'ladi. Chunki, debatlarda aniq savollar va unga aniq javob kerak bo'ladi. Undan tashqari, debatlarini o'tkazish uchun maxsus joy tanlanmaydi. Uni har qanday sharoitda ham tashkil etish mumkin (ba'zi tadbirlarni o'tkazish uchun aniq auditoriya va joy kerak bo'ladi, masalan, konsert uchun sahna, sport tadbirlari uchun sport zal kabi).

O'zbekistonda badiiy sport tadbirlarini tashkil etish bo'yicha bir qancha tadbirlarni sanab o'tish mumkin. Sport va san'at sohalari mamlakatimizni dunyoga taqdim qiluvchi o'ta katta qudratli vositalardan biri ekanligi hammamizga ma'lum.

Badiiy sport tadbirlarini tashkil etishdan maqsad – sog'lom turmush tarzi, insonlar salomatligi, ularning ham ma'nan ham jismonan yetuk bo'lishlari, bir so'z bilan aytganda – insonlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazish, ularga ma'nan hamda jismonan madad berishdan iborat.

Yurtimiz mustaqillikka erishgach sport tomoshalarining badiiy jihatlariga katta e'tibor berila boshlandi. Shu jihatdan olib qaralganda yurtimizda sport ishlarini yanada takomillashtirish borasida ko'plab xayrli ishlar olib borilmoqda.

Jamiyatimizda olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar insonlar hayotining asosiy qismini qamrab olganligi bois ma'naviy va

jismoniy sog'lomlik jamiyatda ish yuritayotgan, faoliyat ko'rsatayotgan barcha shaxslarga nisbatan eng oliy ne'mat hisoblanadi.

Badiiy sport tomoshalarini yaratishda ssenarist rejissyor va sportchi-murabbiy bilan maslahatlashgan holda ularning xatti-harakatlarini qog'ozga tushirishga harakat qiladi. Bunday tadbirlar, asosan, musobaqa shaklida o'tkaziladi. Unga teatrlashtirish usullarini qo'llash esa tadbirning badiiy jihatlarini yanada kuchaytirishga, faollashtirishga sabab bo'ladi va natijada tomoshabin o'zi kutmagan rohatbaxsh manzaralarga duch keladi, tomoshaga nisbatan faolligi oshib boradi.

Badiiy sport tomoshalarining yaqqol namunalarini turli sport musobaqalari, Olimpiadalar, festival o'yinlarining ochilish yoki yopilish marosimlarida kuzatish mumkin. Hozirgi kunda beshta muhim tashabbus doirasida joylarda tashkil etilayotgan sport tadbirlari ham bunga misol bo'la oladi (avvallari "Barkamol avlod", "Umid nihollari" va "Universiada" kabi sport o'yinlari o'tkazilardi). Badiiy sport tomoshalarini tashkil etish asosan musobaqa, bellashuvlar asnosida tashkil etiladi. Bunday tadbirlarni o'tkazishda tadbir tashkilotchilari sport va ijod sohalarining uyg'unligiga erishishlari lozim bo'ladi.

Respublikamizda "Sog'lom inson – sog'lom millat" g'oyasi [3] asosida o'tkaziladigan sport tadbirlari aholining jismoniy faolligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Bunday tadbirlarning ochilish va yopilish, taqdirlash tantanalari uchun, albatta, rejissyor kerak bo'ladi. Bunday tadbirlar juda ko'p mashqlar, repetitsiyalar asnosida tashkil etiladi va o'tkaziladi. Maxsus ssenariylar yoziladi, boshlovchilar, san'atkorlar chiqishlari va boshqalar bilan ish olib boriladi.

Ko'rik-tanlovlar ham madaniy tadbirlarning eng qiziqarli turlaridan hisoblanadi. Ko'rik-tanlovlar asosan musobaqa shaklida tashkil etiladi. Bunday tadbirlarda tomonlarning bir-biri bilan turli mavzular bo'yicha tortishuvlar, bahs-munozaralar, bellashuvlar orqali namoyon bo'ladi.

Ko'rik-tanlovlarning nafaqat Respublika, balki Xalqaro miqyosda ham o'tkazilayotganligini festivallarimiz orqali ham kuzatishimiz mumkin. Masalan, har

ikki yilda bir marta Samarqandda o'tkaziladigan "Sharq taronalari" festivalining o'zi ham ko'rik-tanlov asnosida o'tkazilib kelinayotganligini guvohi bo'lib turibmiz.

Ko'rik-tanlovlar asosan taqqoslash, solishtirish, baho berish nuqtayi nazardan qaralib, ko'proq musobaqalar shaklida tashkil etiladi. Tadbirlarning bu turini juda ko'p sohalarda qo'llash mumkin. Sport, san'at, texnika, ishlab chiqarish, ijtimoiy-gumanitar va boshqa barcha sohalarni o'z ichiga olgan ko'rik-tanlovlar insonlarni soha bo'yicha oldinga intilishlariga, o'z faoliyatlarini kengaytirishlariga, uni mazmunan boyitishga, bilimlarini orttirishga, rag'batlantirishga, oldinga intilishiga katta turtki bo'ladi.

Hozirgi kunda televideniya namoyish etilayotgan "Artist", "Ovoz" kabi loyihalar ham ko'rik-tanlovlarning eng yorqin namunasidir, desak xato qilmagan bo'lamiz.

Ko'rik-tanlovlar faqat san'at yo'nalishlarida emas, faoliyatlarning barcha ko'rinishlarida ham tashkil etilishi mumkin. "Yilning eng yaxshi pedagogi", "Yilning eng yaxshi darslik va o'quv qo'llamasi muallifi", "Yilning eng yaxshi erkak xonandasi", "Yilning eng yaxshi aktyori", "Eng yaxshi kitobxon" va boshqalar shular jumlasidandir. Ushbu tadbirlarni tashkil etishda ham, albatta, rejissyorning ishtiroki talab etiladi.

Yoshlar tarbiyasida ko'rik tanlovlarni nazorat qilish muhimdir. Ba'zan, shunda holatlarga duch kelamizki, masalan, qiziqchi, askiyachilar ko'rik-tanlovlarida tomoshabinni kuldirish uchun turli xil bachkana qiliqlar, "qog'ozga o'rashga harakat qilingan uyatsiz so'zlar", arabcha raqsga tushyapman, deb o'ylab, o'zini kimligini oshkora qilib qo'ygan yosh o'zbek qizlarining ochiqdan – ochiq raqs harakatlarini ko'rik-tanlov deb bo'lmaydi. Bunga rostakam o'zini namoyon qilish musobaqasi deb qarash mumkin. Aslida esa, ko'rik-tanlovlar o'sha hududning, jamoasi manfaatlarini himoya qilishlari kerak. Jamoa uchun harakat qilib, g'alaba sari intilishi kerak bo'ladi. Bachkana qiliqlar esa ishtirokchini ham, uning jamoasini ham uyaltirib qo'yadi. Bundan tashqari, bunday xatti-harakatlar yoshlar tarbiyasiga, tomoshabinlar tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatish mumkin.

Bayram tadbirlarida ko'rik-tanlovlarning bir necha xil shakllaridan unumli foydalaniladi. Masalan, birgina Navro'z bayrami misolida oladigan bo'lsak, Navro'z taomlari, turli sport yo'nalishi bo'yicha, jonivorlar musobaqalari (xo'roz, qo'chqorlar musobaqasi, ko'pkari va h.k), polvonlarning kurash, turnik, tosh, shtanga ko'tarish va boshqalar, san'atkorlar orasidagi ko'rik tanlovlar (eng yaxshi qo'shiq, raqs, she'r ijrochisi va boshqalar)ni qo'llash orqali tadbirlarning keng qamrovliligiga erishish mumkin.

Yurtimizda o'tkazilayotgan festival va ko'rik-tanlovlarni tashkil etishning ham o'ziga xos tarbiyaviy ahamiyati bor. Festival va ko'rik-tanlovlar badiiy ijodiyot, ayniqsa bolalar va yoshlarda bo'lgan ijod va mahoratni ommalashtirishda alohida o'rin tutuvchi ish shaklidir. Ma'lumki yurtimizda faoliyat ko'rsatib kelayotgan madaniyat, san'at va xalq ta'limi muassasalarida millionlab bolalar ijodiyotning turli xil yo'nalishlari bo'yicha o'z iqtidorlarini namoyon qilmoqdalar. Ularning ijodiy faoliyatiga keng yo'l ochish, yaqindan yordam ko'rsatish, yosh iste'dodlarni aniqlash va elga tanitish, ijodiy ishlarini davom ettirish uchun imkoniyat yaratish, ijodiyot maskanlarini texnik va musiqa vositalari, rang-barang liboslar bilan ta'minlash ham zaruratdir.

Viktorinalar – bilimlarning turli sohalariga oid savollarga og'zaki yoki yozma ravishda javoblar berish tariqasida tashkil etiladigan o'yinlar asosiga qurilgan tadbirlardan hisoblanadi. Viktorinalar bir-birlaridan savollar turi va murakkabligi, yurish ketma-ketligi, g'oliblarni aniqlash va rag'batlantirish tartibi bilan bog'liq o'yin qoidalariga ko'ra farqlanadi. Viktorinalarda oldindan tayyorlangan savollar majmuidan ham foydalanish mumkin.

“Viktorina” tushunchasi 1920-yillarda jurnalist va yozuvchi Mixail Kolsov tomonidan gazetalarda berilgan savollar, rebuslar, topishmoqlar sahifasining umumiy nomi sifatida muomalaga kiritilgan. Bu ko'ngilochar sahifani Viktor ismli xodim tayyorlaganligi sababli, uning ismi, ya'ni “Viktor” nomi bilan atalgan. Keyinchalik bu atamani “pobeda”, ya'ni g'alaba so'zi bilan bog'laganlar, chunki lotinchada “Viktor” so'zi “g'olib” ma'nosini bildiradi. Televizion viktorinalar

televizion shou dasturlarining ko'pchiligi teleboshlovchining savollariga javob berish tariqasida amalga oshiriladi. Javoblar ba'zan yakka, ba'zida esa jamoa bilan kengashgan holda berilishi mumkin. Masalan, "Zakovat", "Intellectual ring", "Imkon shou", "Кто хочет стат миллионером?" va testlar topshirish bo'yicha ham turli intellektual o'yinlar shular jumlasidandir. Hozirda internetning paydo bo'lishi bilan maxsus saytlarda Onlayn-viktorinalari ham tashkil etildi. Hozirgi kunda Ginneslar kitobiga kiritilgan eng katta viktorina 2010-yilda Belgiyaning Gent shahrida o'tkazilgan bo'lib, unda 2280 nafar ishtirokchi qatnashgan.

Lektoriy (lot. letorium, nem. Lettner) – qadimiy katolik cherkovlarida ibodat paytida qo'yiladigan baland yog'och minbar. Lektoriyalar XI asrda Italiyada, keyinroq Germaniya va Fransiyada paydo bo'lgan. Hozirda lektoriyalar – ko'proq ilmiy tadbirlarga oid bo'lib, ma'lum bir mavzu asosida fikr almashinadi. O'z navbatida O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutida ham bir necha marta lektoriy-konsertlar o'tkazilgan. Lektoriyalar davra suhbatlaridan kengroq tushunchaga ega bo'lib, unda aniq, ilmiy asoslangan ma'lumotlarga tayangan holda tashkil etiladi. Lektoriyalarni suhbat tariqasida ham, ijodiy jarayonlar uyg'unligida ham tashkil etish mumkin.

Shou (ingl. Show – namoyish etmoq, ruscha – показ, представление) ko'ngilochar xarakteriga ega bo'lgan tadbirlardan hisoblandi. Shou-dasturlar tashkillashtirish xususiyatiga ega bo'lib, insonlarni yig'ib ularni ko'ngilochar dasturlar, turli qiziqarli chiqishlar, kuy-qo'shiq, raqslar, turli o'yinlar asnosida o'tkazish mumkin. Shou-dasturlar uchun maxsus ssenariylar yozilib, repetitsiyalar tashkil qilinadi.

Chet ellarda tashkil etiladigan shou-dasturlarining asosiy maqsadi ko'proq mablag' topishga qaratilgan. Mablag'ni qoplash uchun esa ular pulni ayamay sarf qiladilar va yaxshi natijalarga erishadilar ham. Tomoshabinni jalb qilish uchun maxsus kishilar shug'ullanadilar.

O'zbekistonda tashkil etiladigan shou-dasturlar o'zining ma'naviyatga boy, milliy qadriyatlar ufurib turganlik darajasida tashkil etilishi bilan ajralib turadi.

Masalan, “Imkon – shou”, “Navo – shou”, turli taqdimotlar, hisobot konsertlari va boshqalar shular jumlasidandir.

Shou – tushunchasini nafaqat san’at, balki boshqa sohalarda ham qo‘llash mumkin. Maslan, avia - shou, tele - shou, muz ustidagi shou (muz ustida figurali uchish), chiroqlar shousi, lazer shou va h.k.

Kino – bu alohida san’at turi hisoblanadi. Bunda biz kinoning alohida san’at turi sifatida emas, insonlarning tashrifi va buning asnosida aniq bilimlarga, ma’lumotlarga ega bo‘lishi, tarbiyalanishi haqida so‘z yuritishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Bugungi kunga kino san’atidan aynan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish an’anaga aylanishi quvonchli holdir. Gap alohida masalan, Alisher Navoiy nomidagi san’at saroyiga borib kino ko‘rish kabi maqsad nazarda tutilmayapti. Ma’lum mavzuga bag‘ishlangan filmlar orqali madaniy tadbirlarni tashkil etilishi – bu insonlarni, ayniqsa, yoshlar tarbiyasiga qaratilgan mavzular uyg‘unligidagi samarali ishlardandir. Masalan, tadbir boshlanishidan oldin, film namoyish etiladi va shundan so‘ng film bo‘yicha suhbat-munozara o‘tkaziladi. Hozirda O‘zbekiston ham kino yaratish bo‘yicha dunyoda nufuzli o‘rinni egallab bormoqda. Bunday san’at asarlarini yaratishda ssenarist, rejissyorlar, rassom, operator va boshqa ijodiy guruhlar samarali mehnat qilmoqdalar. Milliy mumtoz badiiy filmlardan “Tohir va Zuhra” (rej. N.G‘aniev), “O‘tkan kunlar” (A.Qodiriy asari), “Sen yetim emassan”, “Mahallada duv-duv gap” (rej. Sh.Abbosov), diniy ekstremizm, aqidaparastlik va terrorizmga qarshi kurash hamda ijtimoiy muhitni sog‘lomlashtirish mavzusidagi badiiy filmlar “Tuzoq” (rej. B.Aynazarov), “Arosat” (rej. M.Abduxoliqov), “Sotqin” (rej. R.Sa’diyev), “Aldangan ayol” (rej.H.Nasimov), harbiy-vatanparvarlik va terrorizm, odam savdosiga qarshi kurash mavzusidagi badiiy filmlardan “Sardor – 1, 2 (rej. Sh.Mahbubov), “Qasamyod” (rej.M.Boymuhammedov), “Haqiqiy erkaklar ovi” (rej.J.Isoqov) kabi filmlar madaniy tadbirlardan oldin qo‘yilib, ana shu filmlardagi voqealarni tahlil qilish asnosida turli tadbirlarni samarasini yanada oshirish mumkin.

Undan tashqari, mustaqillik yillarida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, qo'lga kiritilayotgan yutuqlar hamda ulkan bunyodkorlik ishlari haqidagi hujjatli filmlar, o'zbek adiblarining hayoti va ijodiy faoliyatiga bag'ishlangan hujjatli filmlar, buyuk ajdodlarimiz hayoti va ijodiga bag'ishlangan hujjatli filmlar, diniy ekstremizm, aqidaparastlik va terrorizmga qarshi kurash hamda ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish mavzusidagi hujjatli filmlar, harbiy vatanparvarlik mavzusidagi hujjatli filmlar, giyohvandlik va OITS muammolari haqidagi hujjatli filmlar, reproduktiv salomatlik haqidagi badiiy filmlar, sport va yoshlarni sog'lomlashtirish mavzusiga oid va boshqa turli mavzularni qamrab olgan badiiy va hujjatli filmlar – tadbirlarning samaradorligini oshirishdagi eng zo'r vositalardandir. Ulardan unumli foydalanish tadbirning saviyasini, uning ta'sirchanligini yanada oshiradi.

Ammo shuni ham aytib o'tish joizki, madaniy hayotdagi, ko'pgina kamchiliklar, jumladan, ayrim kinolarimizdagi bachkana tasvirlar, teatrlarimizda qo'yilayotgan spektakllarning talab darajasida emasligi, milliy estradamizda g'arbona andozalarga taqlidning kuchayib borayotganligi, gazeta do'konlarini ko'plab-oldi qochdi nashrlar bosib ketayotganligini ham yoshlar tarbiyasiga ijobiy ta'sir etadi, deb bo'lmaydi.

Muzeylar, madaniyat va san'at maskanlariga, teatr, konsertlar, tomoshagohlarga, ziyoratgohlarga, dam olish maqsadida, ekologiya masalalari bo'yicha tabiat qo'yniga ekskursiyalar-sayohatlar tashkil etish ham madaniy tadbirlar turlaridan hisoblanadi.

Ko'rgazmalarni tashkil etishning ham o'ziga xos muhim jihatlari bor.

Madaniyat markazlari, madaniyat va istirohat bog'larida o'tkaziladigan ko'rgazmalar ilmiy, texnikaviy, tibbiy, badiiy kabi ko'plab yo'nalishlar bo'yicha tashkil qilinib, yoshlar va bolalarga ta'sir qilishning ibratli va qiziqarli vositalaridan hisoblanadi.

Shuni alohida qayd etish joizki, har qanday madaniy tadbirlarni tashkil etishda ssenarist va rejissyorning ishtiroki tadbirning yuqori saviyada o'tishiga asos bo'la oladi.

Xulosa sifatida shuni aytish kerakki, madaniy tadbirlarni o'tkazishda uning o'ziga xos jihatlariga e'tibor bergan holda tashkil etish uning darajasini, saviyasi va ta'sirchanligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sayfullayev B., Rustamov V. *Madaniy tadbirlarni tashkil etish mahorati*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – 180 b.
2. Rustamov V. *Ommaviy bayramlar rejissurasi va sahnalashtirish asoslari*. – Toshkent: O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, 2007. – 122 b.
3. Internet ma'lumotlaridan olindi. <https://president.uz/uz/lists/view/7870>. 2025 yil 13 fevral kuni olimpiya va paralimpiya harakati, ixtisoslashtirilgan va ommaviy sportni yangi bosqichga olib chiqish hamda aholi jismoniy faolligini oshirish chora-tadbirlari bo'yicha videoselektor yig'ilishida so'zlagan nutqidan olingan. 2025, 13 fevral.